

KS. JULIAN ATAMAN (1906 — 1989)

Wywodził się ze starej, rzemieślniczej, mieszczańskiej rodziny. Jego dziadek po stronie ojca — Walenty — był znanym w Leżajsku „szpilkarzem” — wytwórcą artykułów galanteryjnych. Rodzicami byli: Józef, (ur. 3 I 1867) i Maria — Wanda, z domu Serafin. Jej ojcem był Franciszek, z zawodu garncarz, a matką Teofila, z d. Gottman, również pochodzący z Leżajska.

Józef Ataman i Maria Serafin (używała imienia Wanda) ślub zawarli w Leżajsku 22 XI 1893 r. Józef Ataman był pomocnikiem murarskim, co zmuszało go do częstej zmiany miejsca pracy w okresie sezonu budowlanego. Potrafił jednak wykonywać i inne zadania, toteż zwłaszcza w okresie zimy podejmował inne prace zarobkowe, a spośród nich najczęściej — szewstwo. Jego małżonka oprócz prowadzenia domowego gospodarstwa i czuwania nad dziećmi, sezonowo, m. in. w czasie słynnych odpustów leżajskich, zajmowała się handlem jarzynami i owocami. Te źródła utrzymania wskazywały na nader skromne dochody, toteż celem ich powiększenia Józef i jego żona, choć mieszkali w drewnianym dwuizbowym domu, przyjmowali na stancję uczniów miejscowego gimnazjum.

W małżeństwie Józefa i Marii - Wandy Atamanów urodziło się pięcioro dzieci. Ich ojciec zmarł w Leżajsku 27 III 1922 r., a matka 9 IV 1946 r. w Rzeszowie, gdzie została pochowana.

Pierwszym z dzieci była córka Balbina urodzona 28 III 1896 r. Ukończyła seminarium nauczycielskie ss. boromeuszek w Łańcucie ciesząc się opinią szkoły o wysokim poziomie nauczania. Jako nauczycielka pracowała najpierw w Starym Mieście, a w czasie okupacji w Baranówce. Ostatnie lata życia spędziła w parterowym murowanym domu w Leżajsku przy ul. Garncarskiej, zbudowanym wspólnym wysiłkiem całej rodziny. Żyła samotnie i tam zmarła 18 VI 1962 r. Została pochowana w Leżajsku.

Następnymi dziećmi byli synowie: Bronisław, urodzony 9 X 1903 r. Po uzyskaniu w Leżajsku świadectwa dojrzałości wstąpił do Seminarium Duchownego diecezji krakowskiej i studiował teologię na Uniwersytecie Jagiellońskim, a po jej ukończeniu w 1926 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Był potem wikarym m. in. w Białce Tatrzańskiej. Spośród placówek proboszczowskich należy wymienić dwie tj. Bobrek koło Chrzanowa, gdzie najdłużej spełniał swoje obowiązki oraz około 2-letni okres proboszczowania w Żywcu. Z powodów zdrowotnych zrezygnował z tej placówki i wrócił do Bobrku, gdzie w 53 roku życia (8 VIII 1956) zmarł i tam też został pochowany.

Julian, urodzony 7 XII 1906 r., był drugim synem, a trzecim z kolei dzieckiem Józefa i Marii - Wandy Atamanów.

Jego młodszym bratem był Stanisław — Szymon, który pojawił się na świecie 26 X 1909 r. Ten, po ukończeniu szkoły ludowej na miejscu, został oddany na praktykę handlową, jako uczeń do znanej przez II wojnę światową w Rzeszowie firmy handlowej „Szaiter i Spółka” Jego współwłaścicielem był Michał Gottman, krewny młodych Atamanów po babce ze strony matki Teofili Gottman. Poczynając od funkcji „chłopca na posyłki”, przechodził kolejno przez wszystkie funkcje istniejące w firmie. Wiedzę praktyczną uzupełniał teoretyczną i jako eksternista złożył egzaminy ukończenia IV klasy gimnazjum nowego typu (małej matury). W przedsiębiorstwie tymczasem został zastępcą jej szefa, a w 1939 r. stał się właścicielem własnego sklepu. Po II wojnie światowej wskutek likwidacji prywatnego handlu pracował w charakterze księgowego po kolei w różnych przedsiębiorstwach w Rzeszowie, gdzie jeszcze w 1937 r. zawarł małżeństwo z Janiną z domu Falkiewicz.

Z tego małżeństwa pojawiło się na świecie 5 - ro dzieci. Ich ojciec zmarł w 1988 r. i został pochowany w Słocinie.

Zjawisko wspomagania w rodzinie rodzeństwa młodszego przez starsze powtórzyło się i w rodzinie Atamanów. Ks. Bronisław dopomógł najmłodszemu z rodzeństwa Janowi - Antoniemu, urodzonemu 9 XI 1913 r. w przyjęciu go do szkoły zawodowej w Oświęcimiu, prowadzonej przez księży salezjanów. Uzyskał tam kwalifikacje mechanika. Pracę otrzymał w Sosnowcu, co zdeterminowało o znalezieniu tam towarzyski życia w osobie Janiny z domu Skorek. Zawarł z nią małżeństwo 27 X 1938 r. w Bobrku wobec miejscowego proboszcza, a swojego brata — ks. Bronisława. Po przyłączeniu tamtych terenów w okresie okupacji do Niemiec Jan musiał je opuścić, toteż zamieszkał w Rzeszowie, po zakończeniu wojny wrócił do Sosnowca. Zmarł w Katowicach w latach 60 - tych i tam został pochowany.

Przyszły ks. Julian szkołę ukończył w rodzinnej miejscowości. Naukę na poziomie średnim zaczął zdobywać na miejscu w Miejskim Gimnazjum realnym. W początkach nauczania — w klasie III — był tam uczniem przeciętnym, ale już w klasach następnych należał do bardzo dobrych. Po uzyskaniu świadectwa dojrzałości z najwyższą oceną w 1925 r. od razu wstąpił do Seminarium Duchownego w Przemyślu i rozpoczął studia filozoficzno - teologiczne w miejscowym Instytucie Teologicznym. W tym roku akurat rozpoczęto realizowanie 5 - letniego systemu kształcenia. Od dotychczasowego, 4 - letniego różnił się m. in. tym, że niektórym przedmiotom zwiększono ilość godzin wykładowych, wykłady skoncentrowano przed południem — 4 dziennie — czwartki pozostały wolne od wykładów, przeznaczając je na naukę indywidualną. Na wszystkich kursach wykładano po 6 przedmiotów z wyjątkiem kursu czwartego, gdzie w drugim semestrze było ich siedem. Kierownictwo seminarium sprawowali księża: rektor, Stefan Momidłowski (1924 - 1928) i od 1928 r. Jan Balicki. Ojcem duchownym był ks. Jan Grochowski. Do kolegium profesorskiego należeli wówczas księża: Jan Balicki (teologia dogmatyczna), Jan Grochowski (teologia pastoralna), Jan Kwolek (prawo kanoniczne), Jan Laszek (historia Kościoła), Władysław Matyka (Pismo św. Starego test.), Stefan Momidłowski (Pismo św. Nowego Test.), Wojciech Tomaka (katechetyka i pedagogika), Wojciech Szmyd (teologia moralna, socjologia), Eugeniusz Żukowski (śpiew gregoriański). Wszyscy mieli formalne kwalifikacje. Ks. Balicki wyróżniał się w tym gronie pod względem pobożności, ks. Momidłowski, choć niezły biblista, znany był przede wszystkim jako doskonały kaznodzieja i autor kazań, działalność ściśle naukową kultywował ks. Kwolek. Pozostali członkowie grona profesorskiego pozostawili po sobie już tylko nieznaczne ślady w piśmiennictwie filozoficzno - teologicznym.

Po ukończeniu studiów, dnia 22 VI 1930 r., diakon Julian Ataman otrzymał wraz z 23 kolegami z kursu święcenia kapłańskie z rąk ówczesnego biskupa ordynariusza Anatola Nowaka (1924 - 1933).

Już od 1 VIII tego roku spełniał obowiązki wikarego w parafii Jasienica Rosielna k. Brzozowa. Było to małe miasteczko oddalone o 17 km od najbliższej stacji kolejowej Iwonicz i mniej więcej tyle samo od siedziby starostwa w Brzozowie. Kościół był drewniany pod wezwaniem NMP Niepokalanie Poczętej. Parafia liczyła mniej niż 4 tysięcy wiernych. Na jej terenie znajdowały się trzy szkoły powszechne, istniały też wszystkie cztery gałęzie Akcji Katolickiej, toteż młody wikary pracy miał pod dostatkiem. Proboszczem był wówczas ks. Józef Królicki. Jeszcze po wielu latach i jego osobę i całą parafię ks. Ataman mile wspominał.

W tym czasie notariuszem kurii biskupiej i archiwariuszem diecezjalnym był wspomniany już ks. Jak Kwolek. Zdając sobie sprawę z konieczności „posiadania” przez diecezję wykształconego metodycznie historyka do przyszłej pracy w archiwum diecezjalnym, wymógł — jak pisał do ks. prof. Jana Fijałka w jednym z listów — decyzję o wysłaniu na studia z zakresu historii Kościoła jednego z księży diecezji. Niewątpliwie po porozumieniu się z rektorem Seminarium Duchownego, biskup ordynariusz wysłał na studia do

Warszawy na Wydział Teologiczny ks. Juliana Atamana, do czego predysponowały go wyniki osiągnięte w toku studiów teologicznych i znakomita pamięć tak przydatna historykom.

Po 12 miesięcznym pobycie ks. Atamana w Jasienicy Rosielnej, od dnia 17 IX 1931 r. został on zwolniony z obowiązków wikarego i skierowany na dalsze studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu w Warszawie. Najprawdopodobniej kierując się przekazaną instrukcją zapisał się na sekcję filozoficzno-historyczną i 1 X 1931 r. podjął studia z zamiarem specjalizowania się w zakresie historii Kościoła. Zamieszkał w Konwikcie Teologicznym przeznaczonym dla tego rodzaju studentów, mieszczącym się przy ul. Traugutta nr 1. Zapisał się na seminarium ks. prof. Henryka Likowskiego i pod jego kierunkiem rozpoczął przygotowanie pracy magisterskiej z zakresu działalności zakonu cystersów w Polsce. Choroba i śmierć profesora Likowskiego (18 III 1932) trochę zakłóciły tok studiów, ale profesor nawet w czasie choroby udzielał konsultacji swym studentom, z czego korzystał i ks. Ataman, toteż pierwszy rok studiów zaliczył w terminie. Relacjonując jego zachowanie w Konwikcie po I semestrze (3 II), jego rektor ks. Jan Weissmann C. M. pisał do ks. bpa Anatola Nowaka, że ks. Ataman „jest bardzo sumienny w studiach, nie traci nic czasu, w zachowaniu swym zaś jest budujący zawsze. Będzie to zdaje się znakomity pracownik naukowy zwłaszcza, że cichutki, nie narzucający się nikomu” Wyrażał też zadowolenie i przekonanie, że tak już będzie do końca studiów.

Na końcu roku składał egzamin z sześciu przedmiotów: historii Polski w średniowieczu, apolegetyki, dogmatyki pozytywnej, metafizyki, archeologii i historii Kościoła. Z czterech pierwszych uzyskał oceny bardzo dobre, z dwóch ostatnich — ocenę: dobrze. Być może, że inny niż w seminarium system uczenia się, a może przysłowiowy brak łutu szczęścia sprawiły, iż z tych niejako „kierunkowych” przedmiotów otrzymał tylko dobre oceny. W następnym roku akademickim 1932/33 na egzaminach z czterech przedmiotów, w tym patrologii otrzymał oceny bardzo dobre, a tylko ze starożytności chrześcijańskich ocenę dobrą. Pod koniec też tego roku akademickiego 26 VI 1933 uzyskał stopień magistra teologii. „Jego zachowanie się zaś — w opinii dyrektora Konwiktu — było zawsze i pod każdym względem wzorowe”

Wskutek śmierci ks. Likowskiego w 1932 r. powołano na katedrę historii Kościoła w Uniwersytecie Warszawskim ks. Zdzisława Obertyńskiego ze Lwowa. Pod jego kierunkiem od roku akademickiego 1933/34 z sugestii profesora pracował nad przygotowaniem dysertacji doktorskiej na temat rządów bpa Hieronima Sierakowskiego w diecezji przemyskiej (1742 - 1760). W sprawozdaniu z 4 VII 1934 r. dla nowego biskupa ordynariusza diecezji przemyskiej ks. bpa Franciszka Bardy (1934 - 1965) ks. Weissmann o ks. Atamanie pisał, że „przygotowuje się do doktoratu z wielką pilnością, nieraz nawet z uszczerbkiem dla zdrowia, w ostatnim czasie również ze szkodą dla akuracności w zachowaniu przepisów regulaminu”. Z tym jednym zastrzeżeniem stwierdzić należy zupełną poprawność jego postępowania” Podobnie pochlebną opinię na temat pilności w przygotowywaniu pracy doktorskiej dyrektor Konwiktu Teologicznego przedstawił w liście z 4 VII 1935. Rezultatem jego gorliwej pracy było uwięnczenie jej stopniem doktora teologii uzyskanym 15 VI 1936 r. na podstawie pracy: „Sierakowski, jako rządca diecezji przemyskiej w latach 1742ż1760” Promotorem był jednak ks. prof. Wincenty Kwiatkowski. Pracę ogłosił potem drukiem (1938) z zasiłku Kurii biskupiej, a częściowo własnym kosztem, pod nieco zmienionym tytułem: Biskup Hieronim (Wacław) Sierakowski i jego rządy w diecezji przemyskiej 1743 - 1760.

Po wysłuchaniu wykładów i zdaniu wszystkich egzaminów, ale jeszcze przed obroną pracy doktorskiej, został odwołany ze studiów, po zakończeniu akademickiego roku 1934/35 i 22 VII tego roku objął obowiązki wikarego w Łańcucie, lecz już 10 IX przeniesiono go na równorzędne stanowisko w Przemyślu, skąd z kolei 15 II 1936 r. został przeniesiony do Jarosławia, gdzie pracował od 17 II w charakterze nauczyciela religii w II Gimnazjum

Ogólnokształcącym im. A. Witkowskiego oraz wspólnie z ks. Janem Stączkiem, w prywatnym gimnazjum żeńskim a od 31 III 1936 w Państwowej Szkole Budownictwa. Dnia 1 IV 1937 r. został przeniesiony do Przemyśla celem objęcia obowiązków katechety w Państwowym Koedukacyjnym Gimnazjum Kupieckim, ale spełniał je tylko do końca owego roku szkolnego. W czasie wakacji został z tej funkcji zwolniony, albowiem od dnia 1 IX 1937 r. powierzono mu wykłady z historii Kościoła w Diecezjalnym Instytucie Teologicznym związanym z Seminarium Duchownym, w którym od 22 VIII następnego roku powierzono mu funkcje wychowawcze w postaci drugiego prefekta.

Wybuch II wojny światowej przerwał tę działalność, albowiem przestało funkcjonować Seminarium Duchowne, uruchomione dopiero w pierwszej poł. 1940 r. w Brzozowie, a więc w niemieckiej strefie okupacyjnej, podczas, gdy ks. Ataman pozostał w tej części Przemyśla, która znajdowała się w strefie sowieckiej. Wobec braku konkretnego zajęcia zgodził się na objęcie obowiązków duszpasterskich w charakterze wikarego ekspozyta w miejscowości Ożomla, posiadającej kościół filialny na terenie parafii Sądowa Wisznia. Dnia 7 XII 1939 r. otrzymał odpowiednią nominację z rąk biskupa wikariusza generalnego dla wschodniej części diecezji — Wojciecha Tomaki i tego samego dnia wieczór zjawił się na nowej placówce. Mimo początkowych trudności związanych z otrzymaniem zgody władz na jego stały pobyt i mimo nader skromnych, jeśli nie prymitywnych warunków bytowania, pozostał tam do końca zimy (I niedz. W. Postu) 1944 r., kiedy to za zgodą biskupa ordynariusza Franciszka Bardy opuścił Ożomłę. W okresie pozostawiania pod zarządem władz niemieckich nauka religii odbywała się w szkole, ale i tak ks. ekspozyt nie miał tam nadmiaru zajęć. Mając zaś do dyspozycji prasę w języku ukraińskim i rosyjskim, oba te języki opanował biernie.

Po powrocie do Przemyśla, otrzymał na swą prośbę 3 - miesięczny urlop. Po przesunięciu się frontu ze wschodu na zachód i zorganizowaniu polskiej administracji na terenach położonych na zachód od nowej granicy polsko - radzieckiej, zakres działalności księży wzrósł znacznie, w tym i ks. Atamana, który najpierw od 18 XI 1944 objął obowiązki nauczyciela religii w I Państwowym Gimnazjum i Liceum im. Słowackiego w Przemyślu. W kilka dni potem (24 XI) biskup ordynariusz mianował go rektorem tzw. Małego Seminarium, będącego rodzajem bursy dla ewentualnych kandydatów do kapłaństwa dla młodzieży szkoły średniej. W 3 dni później został mianowany notariuszem sądu biskupiego. We wrześniu następnego roku mianowano go prosynodalnym sędzią w tej instytucji i obowiązki z tym związane wykonywał prawie do końca życia.

Gdy we wrześniu 1946 r. przeniesiono z Brzozowa do Przemyśla Seminarium Duchowne, zwolniono ks. Atamana (29 VIII) z obowiązków katechety w Gimnazjum Słowackiego, by mógł podjąć w seminarium wykłady z historii Kościoła. Od 1947/48 r. przydano mu jeszcze wykłady z patrologii, które prowadził do 1965 r., oraz na kilka lat (1947 - 1950) nauczanie języka łacińskiego. Nieco później powierzono mu także wykłady z socjologii i nauki społecznej Kościoła (1948 - 1965), a przez pewien czas nauczał także, podobnie jak przed wojną, języka polskiego (1951 - 1953). W latach 1952 - 1956 uczył także etyki.

W trakcie wykładów korzystał z notatek. Nierzad wykłady urozmaicał dygresjami, z reguły ciekawymi, a nawet ciekawszymi, niż przekazywana treść wykładu. Niekiedy okazją bywały pytania stawiane przez słuchaczy. W pierwszych latach po wojnie urządzał co jakiś czas powtórki z wyłożonego materiału, początkowo na jednej z godzin wykładowych, później na popołudniowym kolokwium. W ostatnich kilkunastu latach obowiązywały lektury o niewielkiej objętości, z których zdawano sprawozdanie w trakcie kolokwium. Do egzaminu z reguły obowiązywał obszerny materiał trudny do pamięciowego opanowania. Jeśli profesor stwierdzał, iż odpowiadający orientuje się w materiale, przeważnie pomagał w przedstawieniu problemu. W wypadkach całkowitej bezradności studenta wobec zadawanego mu zagadnienia stawiał ocenę niedostateczną.

Wskutek braku podręczników do historii Kościoła i patrologii alumni byli skazani na uczenie się w większości z notatek robionych w czasie wykładu, co pociągało za sobą luki

i utrudniało uczenie się. Chcąc zaradzić tym niedostatkom pomocy naukowych opracował skrypty, które odbito na seminaryjnym powielaczu, przeważnie w ilości 250 egz., tak dla historii Kościoła, jak i patrologii. Skrypty do historii Kościoła zostały przygotowane głównie w oparciu o popularny w Europie podręcznik: K. Billmeyer. H. Tuchle, Kirchengeschichte, Bd. 1-3. Paderbord (wyd. przedwojenne), ale w odniesieniu do niektórych problemów wykorzystano także: J. Lortz, Geschichte der Kirche in Ideengeschlicher Betrachtung, Bd. 1-2, Munster, ale także inne opracowania, jak choćby niektóre hasła zawarte w Lexikon Fur Theologie und Kirche, hrsg. von M. Buchberger, Paderborn. Skrypt do patrologii został opracowany w oparciu głównie, choć nie wyłącznie, o: F. Cayre, Patrologie et histoire de la Theologie, vol. 1-2, Paris. Oba te języki Profesor znał dobrze (biernie), słabiej natomiast, choć potrafił korzystać z literatury, język angielski i włoski.

Skrypty liczące łącznie stron 1462 in 4, bez historii Kościoła w Polsce, miały dwie wady. Po pierwsze były zbyt obszerne, by alumni mogli opanować zawarty w nich materiał. Po drugie, wskutek użycia do ich powielania lichej jakości matryc, odczytywanie tekstu miejscami było męczące. Niemniej okazały się bardzo użyteczne i przez kilkanaście lat stanowiły główną podstawę przygotowywania się do egzaminów.

W latach 50-tych (1952-1956) wobec braku specjalisty, uczył także etyki, a w latach 1970-80 nauczał historii Kościoła w Studium Katechetycznym. Na wkacjach w 1965 r. wskutek chwilowego pogorszenia się jego zdrowia poprosił o roczny urlop. Po jego upływie podjął wykłady z historii Kościoła, dzieląc je z niżej podpisanym. W okresie 1969/70

1970/71 sam ją wykladał, a potem, podobnie jak przed 1969 rokiem. Wskutek ciągłego pogarszania się stanu jego wzroku, w drugiej połowie lat 70-tych zrezygnował zupełnie z wykładów z historii Kościoła, poproszono go jednak w 1968 r. o podjęcie wykładów ze wstępu do teologii na kursie I, przy czym chodziło nie tyle o sam przedmiot, ile raczej o umożliwienie alumnom zetknięcia się bezpośrednio z jego osobowością. Nauczał tego przedmiotu do 1987 r.

W początkach obecnego wieku ks. bp Józef Sebastian Pelczar założył bibliotekę diecezjalną. Jej zasób rozrastał się głównie drogą darowizn i legatów po zmarłych biskupach i księżach diecezji przemyskiej. Władysław Kochowski (1917), podjął próbę skatalogowania jej zasobu, ale dzieła nie ukończył. Biblioteka znajdowała się na strychu bocznej nawy kościoła Najśw. Serca Pana Jezusa. Działalność jej została przerwana przez okupację. W lutym 1951 r. kierownictwo tej biblioteki powierzono ks. Atamanowi. Do wypełnienia związanych z tym obowiązków zabrał się sumiennie zaczynając od fachowego katalogowania księgozbioru, co pochłaniało mnóstwo czasu. Do końca opiekowania się tą biblioteką (1976 r.) skatalogował ponad 11 tys. woluminów, w tym ponad 2 tys. starodruków, stanowiących najcenniejszą część księgozbioru. Kiedy w latach 80-tych pracownice Biblioteki Narodowej w Warszawie przeprowadzały w bibliotekach kościelnych w kraju kwerendę za rzadkimi starodrukami, były zdziwione kompetentnym opisem bibliograficznym starodruków.

W tym samym czasie (tj. od 1952 r.) taką samą pracę wykonał w odniesieniu do biblioteki seminaryjnej, która w okresie okupacji ulegała ruinie, albowiem z ok. 40 tys. zasobu zachowała się mniej więcej 1/4 część całkowicie pomieszana. Zorganizował ją od podstaw i przy pomocy uczniów skatalogowano 12000 — 13000 woluminów i uporządkowano część czasopism. Dzięki temu został przygotowany podstawowy warsztat naukowy służący nie tylko alumnom.

Gdy w 1955 r. ks. Kwolek (1958) zrezygnował z funkcji dyrektora Archiwum Diecezjalnego, wówczas na prośbę ks. bpa ordynariusza F. Bardy, który zdawał sobie sprawę z wystarczającej ilości zajęć ks. Atamana, przyjął jeszcze kierownictwo tego archiwum. Sprawował je do 23 VIII 1976 r. Szerszej działalności systematyzowania powiększającego się zasobu archiwalnego nie rozwinął, najpewniej ze względu na brak czasu,

a przede wszystkim wskutek pogarszania się wzroku. Początkowo jednak poświęcał mu sporo czasu. Tak np. z zachowanych zapisów czynności wynika, że w marcu 1959 r. przy porządkowaniu różnych akt i metryk pracował w archiwum 149 godzin, w kwietniu – 180 godzin, w maju — 146 godzin, w czerwcu tego roku — 135 godzin. Prowadził także zgodnie z wymogami listę korzystających z archiwum za okres 19 III 1959 — 7 II 1966, ale zapewne i do końca. Archiwum było także udostępniane badaczom, przeprowadzał doraźne kwerendy, głównie w sprawie metryk dla zamiejscowych. Korzystając jednak z łatwego dostępu do archiwaliów przygotował do druku akta wizytacji diecezji (niekompletne, bo 82 parafii) przeprowadzonej pod koniec 1 poł. XVII wieku przez ks. Fryderyka Alembeka, kanonika kapituły katedralnej (1672).

Mnóstwo czasu w latach 1954-1957 pochłonęło mu przygotowanie i kierowanie na terenie diecezji procesem informacyjnym, który stanowi pierwszy etap do procesu beatyfikacyjnego śl. B. ks. biskupa Józefa Sebastiana Pelczara (1924). Sprawa ta angażowała go emocjonalnie już do końca życia, czego wyrazem była polemika z ks. prof. Aleksym Petranim i prof. Karolem Górskim.

Wymienione różnorodne funkcje nie obejmowały wszystkich dziedzin działalności ks. Atamana. Na przełomie 40/50 lat został rektorem kościoła Najświętszego Serca P. Jezusa, teoretycznie garnizonowego. Kościół był utrzymywany jednak przez władze wojskowe, natomiast zasługą jego rektora było oprócz odprawiania codziennych, niedzielnych i świątecznych mszy św. i innych nabożeństw, odwodnienie terenu przykościelnego, zabezpieczenie przed zapadaniem się posadzki oraz bieżące remonty i konserwacja budynku kościelnego. Z obowiązków tych został zwolniony 14 XII 1969 r. w związku z ustanowieniem przy kościele — parafii. Chętnie także udzielał pomocy duszpasterskiej w okolicznych parafiach, najpierw w Krasieczynie, potem Radymnie, a w końcu w Krzywcu. Jeśli się wspomina przy tej okazji o 4 i 1/2 letniej tego rodzaju działalności w Ożomli, to trzeba stwierdzić, że i na tym odcinku działalności kapłańskiej był czynny, zwłaszcza iż w ciągu pierwszych lat powojennych opiekował się w Przemyślu harcerstwem.

Chyba na zasadzie paradoksu pierwsza jego opublikowana praca naukowa o biskupie Sierakowskim, w zestawieniu z późniejszym dorobkiem okazała się pracą najpoważniejszą. Różnorodność i nadmiar zajęć zdeterminowanych przez powojenny brak księży uniemożliwił mu skoncentrowanie się na działalności czysto naukowej, do której był dobrze przygotowany. Być może, że odegrała w tym pewną rolę obawa przed koniecznością poddania się krytycznej ocenie — był bowiem człowiekiem wrażliwym i drażliwym — czemu nieraz dawał wyraz na wykładach mówiąc, iż Polacy mają skłonność do nadmiernego krytycyzmu w odniesieniu do prac naukowych. Choć późniejsze jego prace mają odpowiedni walor dla historiografii diecezji przemyskiej, to przecież jej granice nie przekraczają. Szkoda, że nie przepracował skryptów do historii Kościoła i nie przygotował podręcznika historii Kościoła do użytku w seminariach duchownych w Polsce. Szkoda, że w sposób naukowy nie opracował historii diecezji przemyskiej do czego był przygotowany, jak nikt inny. Znał bowiem jej dzieje i miał łatwy dostęp do odpowiednich materiałów. Postępujący zanik wzroku w ostatnich latach życia, kiedy stosunkowo najłatwiej było by mu ją przygotować, był prawdopodobnie kolejną przyczyną, iż tego dzieła nie dokonał.

Ceniono jednak to, co dokonał, toteż symbolicznym tego wyrazem było odznaczenie go w 1943 r. expositorium canonicale, w 1952 r. rzymską i mantoletem, w 1959 r. tytułem ponadliczbowego szambelana papieża Jana XXIII. Przynajmniej to ostatnie odznaczenie musiało mu sprawić satysfakcję, zwłaszcza jeśli uwzględni się fakt oszczędnego szafowania nimi przez ks. bpa Bardę.

Ks. Ataman był prawdziwym bibliofilem. W okresie kierowania bibliotekami prawie codziennie bywał w księgarni. Książki nie tylko kupował, ale je także czytał, stąd był człowiekiem niezwykle odczytanym i w związku z tym erudytą w prawdziwym tego słowa

znaczeniu. Z jego wiedzy korzystała niepoliczalna ilość alumnów, księży i osób świeckich, którzy zwracali się do niego po rady i wskazówki w trakcie swych prac naukowych. Udzielał ich chętnie i kompetentnie, toteż niejednokrotnie spełniały one dla nich rolę drogowskazów w tych sprawach. Jego erudycja ujawniała się także w rozmowach prowadzonych w refektarzu seminaryjnym. Ponieważ zaś miał dar gawędziarskiego ujmowania wydarzeń, można go było słuchać bez znużenia długie chwile. Alumnom seminarium imponował nie tylko swoją wiedzą, ale i chłodną, męską i krytyczną postawą wobec świata rzeczy i ludzi. Z wyróżniających go cech należy jeszcze wymienić prostotę i skromność. Nie znosił żadnej pompy, a w stosunku do siebie jakiegokolwiek usługiwania mu, dokąd nie zmusiła go do tego konieczność korzystania z lektorów, gdy już sam nie mógł czytać.

Z swoją rodziną utrzymywał bliskie kontakty, najbliższe z bratem — ks. Bronisławem. Brał udział we wszystkich uroczystościach rodzinnych. W opinii jego bratanka — imiennika, odwiedziny stryja, który lubił dzieci, należą do jednych z najprzyjemniejszych wspomnień z jego dzieciństwa. Choroba, której bał się w 1965 r. dopadła go w 1987/8 r. Nie zgodził się na proponowaną mu operację.

Bezwzględne prawo przemijania sprawdziło się i na nim. Świadom swej sytuacji i przygotowany zmarł 2 VIII 1989 r. w 83 - cim roku życia. W 3 dni później (4 VIII) w katedrze odprawiono przy jego trumnie mszę św. koncelebrowaną pod przewodnictwem ks. biskupa ordynariusza Ignacego Tokarczuka. Po mszy św. ukraińscy katolicy, z którymi zawsze utrzymywał przyjazne stosunki, odśpiewali panichidę pod przewodnictwem ks. mitrata Teodora Majkowicza. Ciało zmarłego pochowano na głównym cmentarzu w Przemyślu w grobowcu Seminarium Duchownego. Jego licząca ponad 7 tys. pozycji biblioteka, wzbogaciła seminaryjną.

Wskutek jego śmierci, ubył z kolegium wykładowców przemyskiego Instytutu Teologicznego chyba najpoważniejszy profesor.

Ks. Tadeusz Śliwa

BIBLIOGRAFIA

I

podmiotowa:

1. W(acław) H(ieronim) Sierakowski i jego rządy w diecezji przemyskiej, *Varsoviae* 1936 (b. r.) 8 s. XVII, 329, *Studia Historico - Ecclesiastica* (nr) 3.

2. Kronika kościółka w Ożomli należącego do Sądowej Wiszni ob(rządku) łac(ińskiego), (Ożomla 1944), rkps w formie zeszytu s. 1 - 39 — mszps sporządzono później 4 s. 17.

3. Wykłady z historii Kościoła powszechnego (także: *Historia Kościoła powszechnego*); I Starożytność chrześcijańska. Przemyśl (ok. roku 1950). Seminarium Duchowne 4 s. 2, 267. (Skrypt powielony. Nakł. ok. 200 egz.).

II Śreniowiecze. 1. Od wędrówek ludów do Grzegorza VII. Przemyśl 1960, Seminarium Duchowne 4 s. 268 - 540, nlb. III - V. (Skrypt powielony, nakł. 250 egz.). 2. Od Grzegorza VII do Sob/oru/ w Konstancji, Przemyśl, 1960 Seminarium Duchowne 4 s. nlb. 2, 337, nlb. 3. (Skrypt powielony, 250 egz.).

III Od Odrodzenia do czasów najnowszych, (do II wojny światowej). Staraniem słuczaczy I i II roku św. Teologii Seminarium Duchownego w Przemyślu, Przemyśl 1949/50, cz. 1. s. nlb. 2, 284, cz - 2, s. 285 - 585.

4. Wykłady z patrologii. Przemyśl 1949/50, Seminarium Duchowne 4 s. 324. — Toż, *Patrologia*. Przemyśl 1966. Druk na powielaczu 4 s. 361 nlb. 2. Skrypt powielony, 250 egz. (Treść doprowadzona do śmierci św. Teodora Studyty (825)).

5. Artykuły do procesu informacyjnego w sprawie opinii życia, cnót i cudów Sługi Bożego Józefa Sebastiana Pelczara, biskupa przemyskiego ob. łac. i założyciela Zgromadzenia SS. Służebniczek Najśw. Serca Jezusowego, Przemyśl 1954.

6. Przemyska diecezja. Sprawa beatyfikacji i kanonizacji Sługi Bożego Józefa Pelczara biskupa przemyskiego i założyciela Zgromadzenia SS. Służebniczek Najświętszego Serca Jezusowego przedstawiona przez postulatora sprawy celem udowodnienia, że wyżej wymienionemu Słudze Bożemu nie oddaje się kultu publicznego. Przemyśl 1955 4 s. 4.

7. Ks. Jan Kwolek 1885 - 1958, „Archiwa, Biblioteki, Muzea Kościelne”, 1 (1959) z. 1 Lublin s. 159 - 164.

8. Relacje o pracach rękopiśmiennych pozostawionych przez śp. ks. dra Jana Kwolka, Sprawozd. z Czyn Wyd. Tow. Nauk. KUL 9 (1959) s. 114 - 118.

9. Akta wizytacji diecezji przemyskiej do końca XVIII wieku „Archiwa, Biblioteki, Muzea Kościelne” t. 1 (1959) z 2, Lublin s. 32 - 44.

10. Historia Kościoła w Polsce, t. 2. Od reformacji do rozbiorów, Przemyśl 1960, Seminarium Duchowne 4 s. nlb. 2, 356, (Skrypt powielony, 250 egz.).

11. Z dziejów przemyskiego kościoła katedralnego, „Kronika Diecezji Przemyskiej” r. 46 (1960), z. 9 - 10 s. 234 - 249.

12. Kościół wschodni w Polsce, Przemyśl (ok. 1960 r.) mszps (s. ok. 40) (brak tekstu w teczках ks. Atamana). (Artykuł został przyjęty przed redakcją. Dwa najlepsze fragmenty opublikowano w: Historia Kościoła w Polsce, red. B. Kumor, Z. Obertyński, t. 1 cz. 2, t. 2 cz. 1 Poznań 1974 - 1979).

13. Spis aktów wizytacji alembekowskiej (ks. Fryderyka Alembeka) (1672) diecezji przemyskiej. (Przemyśl b.r.) (po 1960 r.) mszps k. 431, (Obejmuje protokoły z wizytacji 82 parafii. Większość zawartych tam informacji dotyczy spraw materialnych). Teksty maszynopisów znajdują się w Archiwum Diecezjalnym -- Przemyśl i bibliotece Seminarium Duch.

14. (Historia diecezji przemyskiej ob/rządku/ łac/ińskiego w XX w.) (ostatnia data 1961 r.) Przemyśl (br.) mszps 4 s. 5. (Tekst w języku łacińskim. -- Toż. Res gestae dioecesis Premishensis lat/inorum/. Summarium. Przemyśl, (br.) mszps 4 s. 18 do II wojny światowej (ostatnia data 1961 r.): artykuł w języku łac.

15. Odkrycia archeologiczne w podziemiach bazyliki katedralnej przemyskiej „Kronika Diecezji Przemyskiej” r. 47 (1961) z. 9 - 10, s. 138 - 142.

16. Józef Sebastian Pelczar bp przemyski 1900 - 1924, Przemyśl 1962 4 s. 3. Toż w języku łacińskim s. 4. (Krótki życiorys bpa J. S. Pelczara dla Uniwersytetu Laterańskiego w Rzymie, którego był studentem).

17. Fischer (Charles - Joseph), Dictionnaire de spiritualite, ascetique et mystique; doctrine et histoire. t. 5, Paris, s. 390 - 391.

18. Kościół unicki w Polsce w okresie międzywojennym, Przemyśl (przed 1967 r.) mszps s. (ok. 20) (brak tekstu w teczках ks. Atamana).

19. Wybór wiadomości z dziejów Kościoła. Przemyśl 1968, mszps opr. 4 s. nlb. 6, 182 (w 35 zagadnieniach wybranych z historii Kościoła i Polski). Przygotowane prawdopodobnie dla potrzeb Studium katechetycznego.

20. Rzut oka na losy Kościoła w Polsce, 1918 - 1968. „Kronika Diecezji Przemyskiej”, r. 55 (1969) s. 100 - 118.

21. Balicki Jan Wojciech (1869 - 1948) w: Hagiografia Polska. Słownik bio - bibliograficzny, red. Gustaw Romuald, t. 1. Poznań 1971, s. 93 - 101.

22. Pelczar Józef Sebastian (1842 - 1924) biskup przemyski, Sługa Boży, w: Hagiografia Polska. Słownik bio - bibliograficzny, red. Gustaw Romuald, t. 2, Poznań 1972 s. 209 - 229.

23. Amyrant Moyse, Encyklopedia Katolicka, red. F. Grylewicz (i inni) t. 1 Lublin 1973, k. 472.

24. Anastazy IV Conradus de Suburra. Encyklopedia Katolicka, t. 1, Lublin 1973, k. 517.

25. Anderson Lars. Laurentius Andreae, Encyklopedia Katolicka, t. 1, Lublin 1973, k. 525.

26. Andrzej Wanilo, Andrzej z Krakowa. Andrzej Polak, Andrzej Wanillo, bp, Encyklopedia Katolicka, t. 1. Lublin 1973, k. 543-544.

27. Anna Austriaczka, Encyklopedia Katolicka, t. 1 Lublin 1973, k. 627

28. Anna Austriaczka. Anna Rakuska. Encyklopedia Katolicka, t. 1, Lublin 1973, k. 627.

29. Kościół wobec Kopernika i jego systemu, „Kronika Diecezji Przemyskiej” r. 59 (1973), z. 2, s. 35 - 51.

30. Geneza i zawarcie unii brzeskiej, w: *Historia Kościoła w Polsce*, red. B. Kumor, Z. Obertyński, t. 1, cz. 2, Poznań 1974, s. 261 - 268. *Emigracja (ukraińskich katolików) Tamże*, t. 2, cz. 1. Poznań 1979 s. 649 - 651.

31. Kilka uwag na marginesie artykułu ks. prof. dra Aleksego Petraniego pt. „Zatarg księdza Bronisława Markiewicza z biskupem Józefem Pelczarem”, „*Nasza Przeszłość*”, red. A. Schletz, t. 41, 1974 Kraków, s. 255 - 276.

32. *Diecezja przemyska ob(rządku) łac(ińskiego), jej dzieje*, (Przemyśl) (br) mszps 4 s. 103. (w bibliotece Sem. Duchownego).

33. *Diecezja przemyska w dwudziestoleciu międzywojennym*. Przemyśl 1975, mszps 4 s. nlb. 2, 48, nlb. 1 (artykuł niedokończony). Omówienie terytorium diecezji, granice, sieć parafii i dekanatów, budynki sakralne, kapłani diecezji).

34. *Prace duszpasterskie bpa Pelczara*, w: *Biskup Pelczar. Materiały z sesji naukowej poświęconej życiu i działalności Sługi Bożego J. S. Pelczara*. Kraków, 21 III 1974, red. B. Przybyszewski, M. Kasperkiewicz, Rzym 1975, s. 67 - 82.

35. (Wypowiedź w dyskusji popołudniowej), w: *Biskup Pelczar. Materiały z sesji naukowej poświęconej życiu i działalności Sługi Bożego J. S. Pelczara*. Kraków 21 III 1974, red. B. Przybyszewski, M. Kasperkiewicz, Rzym 1975, s. 93 - 94.

36. (Wypowiedź w dyskusji popołudniowej), w: *Biskup Pelczar. Materiały z sesji naukowej poświęconej życiu i działalności Sługi Bożego J. S. Pelczara*. Kraków, 21 III 1974, red. M. Przybyszewski, M. Kasperkiewicz, Rzym 1975, s. 95 - 97. 37. (Wypowiedź w dyskusji popołudniowej), w: *Biskup Pelczar. Materiały z sesji naukowej poświęconej życiu i działalności Sługi Bożego J. S. Pelczara*, Kraków 21 III 1974, red. M. Przybyszewski, M. Kasperkiewicz, Rzym 1975, s. 99 - 100.

38. (Wypowiedź w dyskusji popołudniowej), w: *Biskup Pelczar. Materiały z sesji naukowej poświęconej życiu i działalności Sługi Bożego J. S. Pelczara*. Kraków, 21 III 1974, red. M. Przybyszewski, M. Kasperkiewicz, Rzym 1975, s. 104 - 107.

39. Baranowicz Łazarz abp prawosł., *Encyklopedia Katolicka*, t. 2, Lublin 1976, k. 9 - 10.

40. Barda Franciszek (bp). *Encyklopedia Katolicka*, t. 2, red. F. Gryglewicz (i in.). Lublin 1976, k. 27 - 28.

41. Bielecki Adam ks. *Encyklopedia Katolicka*, t. 2, Lublin 1976, k. 532 - 533.

42. Bikowski Ludwik ks. *Encyklopedia Katolicka*, t. 2, Lublin 1976, k. 558.

43. Borek Stary, *Encyklopedia Katolicka*, t. 2, Lublin 1976, k. 810.

44. Brzozów, *Encyklopedia Katolicka*, Lublin 1976, t. 2, k. 1139ż1140.

45. Buchwałd Feliks, ks. *Encyklopedia Katolicka*, t. 2, Lublin 1976, k. 1150.

46. *Dzieje diecezji przemyskiej*, (bmr.) mszps 4 s. 40. (Omówienie terytorium diecezji, granice, sieć parafii, podział na dekanaty, budynki sakralne, kapłani). — (po II wojnie światowej) — br. (ok. 1976), (w bibl. Semin. Duchownego).

47. Refleksje nad recenzją książki S. K. Kasperkiewicz „*Sługa B/oży J/ózef S/ebastian Pelczar bp przemyski o(brządku) ł(aciego) podpisana: K(arol) G/órski*, a zamieszczona w „*Naszej Przeszłości*”, r. 51 (1979), s. 227 - 231, Przemyśl 1979 mszps opr. 4 s. 110.

48. *Zarys dziejów diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego*, Przemyśl 1984, mszps, opr. 4 s. 88, bibliografia. — Toż, *Zarys dziejów diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego*. Przemyśl 1985. *Biblioteczka Przemyska* 8, nbl. 4 s. 1 - 91. Seria Historyczna, T. 1.

II

przedmiotowa;

Źr., *Archiwum Diecezjalne — Przemyśl*, (teczki) ks. Juliana Atamana, b. s.; *Arch. Sem. Duch. w Przemyślu, Cathalogus alumnorum Seminarii Dioecesis rit(us) lat(ini) Premisliensis ab anno 1914 ad. ann. 1936/ 40 (!)*. b. s., s. 267 - 268; *Archiw. parafii Leżajsk — fara*. Odpisy z ksiąg metrykalnych rodziny Atamanów sporządzone przez ks. kan. Józefa Gorczycę z Leżajska; List p. mgr Juliana Atamana z Rzeszowa z 15 I 1990 r. dotyczący rodziny. (Za obie informacje bardzo dziękuję); druk., „*Kronika Diecezji Przemyskiej*” r. 30 (1930) — r. 73 (1988) *Schematismus Ven. cleri dioecesis Premisliensis rit(us) lat(ini) Anno Domini 1930*. Toż do 1938; *Rocznik diecezji przemyskiej na r. 1958/9*, Przemyśl 1959. Toż z lat następnych. Opr. Stasiowski Marek, *Działalność dydaktyczno publicystyczna ks. dra Juliana Atamana*. Przemyśl 1990, rkps 4 s. 32 (praca proseminaryjna w bibliot. Sem. Duch.)